



ऑनलाइनसंस्कृतप्रशिक्षणकेन्द्रद्वारा प्रस्तावितः  
षाण्मासिकः संस्कृतसम्भाषणप्रशिक्षणपाठ्यक्रमः  
(सर्टिफिकेट कोर्स)

संपूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालयः, वाराणसी



\* समन्वयकः \*

डॉ. रविशंकर पाण्डेयः

सह - समन्वयकः

1. डॉ. राजा पाठकः
2. डॉ. मधुसूदन मिश्रः

# उद्देश्यम्

प्राचीनकाले संस्कृतभाषा, जनभाषा राजकीयभाषारूपेण च प्रतिष्ठिता आसीत्। संस्कृतभाषायाः प्राच्यस्वरूपं पुनः सम्प्रतिष्ठेत् तदर्थम् उत्तरप्रदेशशासनस्य सहयोगेन संपूर्णानन्दसंस्कृत-विश्वविद्यालयेन सुगमविधिना षण्मासिकं संस्कृतसम्भाषणप्रशिक्षणं (सर्टिफिकेट कोर्स) संकल्पितमस्ति। संस्कृतं कठिनमिति लोकापवादमात्रम् अल्पीयसा कालेन, अल्पश्रमेण च संस्कृतसम्भाषणे दक्षतायै कुशलप्रशिक्षकैः पाठ्यक्रमोऽयं पाठयिष्यते।

## पाठ्यक्रमसंरचना

संस्कृतसम्भाषणशिक्षणपाठ्यक्रमे-

सर्टिफिकेटपाठ्यक्रमः षण्मासिकः सञ्चालितो भविष्यति । नवतिहोरात्मकः पाठ्यक्रमोऽयं विद्यते, अस्य पाठ्यक्रमस्य चत्वारि प्रश्नपत्राणि, प्रतिप्रश्नपत्रं पूर्णाङ्काः शतम् (100), उत्तीर्णाङ्काः षट्त्रिंशत् (36) निर्धारिताः सन्ति ।

# प्रथमं प्रश्नपत्रम्

सर्टिफिकेट-संस्कृतसम्भाषणपाठ्यक्रमस्य षाण्मासिकस्य प्रथमे प्रश्नपत्रे सुबन्त-तिङन्तपदपरिज्ञानं, वाक्यनिर्माणञ्चेति त्रयः प्रमुखाः पाठ्यविन्दवः वर्तन्ते । प्रशिक्षकाः अध्यापने मुख्यरूपेण लघुसिद्धान्तकौमुद्याः सुबन्त-तिङन्तपदानि पाठयिष्यन्ति । पाठनकाले संस्कृतसंभाषणनिमित्तकं व्याकरणम् पाठनीयम् । सुबन्त-तिङन्तपदानि वचनपुरुषकालविभक्त्यनुगुणं प्रशिक्षणीयानि ।

## प्रथमं प्रश्नपत्रम्

पूर्णाङ्काः 100

होरात्रयम्

विषयः-

पाठनकालांशः (विंशतिहोरात्मकः)

### 1. सुबन्तपदपरिज्ञानम् –

पञ्चहोरात्मकम्

अजन्तसुबन्तपदानि अ-इ-उ-ऋकारान्त पदम्  
हलन्तसुबन्तपदानि

(प्रतिपदम् एकहोरात्मकम्)  
(एकहोरात्मकम्)

### 2. तिङन्तपदपरिज्ञानम् –

पञ्चहोरात्मकम्

लट्-लृट्-लङ्-लोट्-लिङ् लकारेषु तिङन्तपदानां परिज्ञानम् –  
दशगण्यधातवः यथा- (भू, अद, हू, दिवु, षुञ्, तुद, रुधिर्, तनु, डुक्रीञ्, चुर)

(प्रति लकारम् एकहोरात्मकम्)

### 3. वाक्यनिर्माणम् -

दशहोरात्मकम्

(क) सुबन्ततिङन्तपदं संयोज्य संवादात्मकवाक्याभ्यासः ।

(प्रति धातु- एकहोरात्मकम्)

यथा –(रामः अध्यापकः भवति, सः ओदनं अत्ति, कः कस्मै जुहोति, सूर्यः दिव्यती, मूर्खः तुदति, बालकः तनोति, वणिक् क्रीणाति प्रभृतयः)।

**संदर्भग्रन्थाः** - (धातुरूपावली, शब्दरूपावली, संस्कृतवाक्यसंग्रह-सार्वभौमसंस्कृतप्रचारसंस्थानस्य, लघुसिद्धान्तकौमुदी) ।

## द्वितीयं प्रश्नपत्रम्

द्वितीये प्रश्नपत्रे प्रत्ययपरिचयः प्रत्यायान्तप्रयोगपरिचयश्च पाठ्यविन्दुरूपेण निर्मितो विद्यते । संस्कृतव्याकरणे प्रत्ययनिमित्तकानि अनेकानि प्रकरणानि सन्ति, किन्तु संस्कृतभाषासंभाषणार्थं स्त्री-कृत्-तद्धितप्रत्ययाः उपयोगिनः वर्तन्ते, तेषां प्रशिक्षकैः वाक्ये परिज्ञानं कारणीयम् बहुषु कृत्प्रत्ययेषु वाच्यपरिवर्तनं विधाय वाक्याभ्यासः भाषादक्षतायै उत्तमो भवति, प्रशिक्षकैः वाच्यपरिवर्तने प्रत्ययान्तशब्दस्य रूपमपि प्रशिक्षणीयम् ।

### द्वितीयं प्रश्नपत्रम्

पूर्णाङ्कः(100)

होरात्रयम्

विषयः-

पाठनकालांशः(विंशतिहोरात्मकः)

#### 1. प्रत्ययपरिचयः

(दशहोरात्मकः)

(क) स्त्रीप्रत्ययपरिचयः (टाप्-डाप्-चाप्-डीप्-डीष्) ।

(प्रति प्रत्ययम्-एकहोरात्मकम्)

(पञ्चहोरात्मकः)

(ख)स्त्री-प्रत्ययान्तपदपरिचयः-

(प्रति प्रत्ययान्तम्-एकहोरात्मकम्)

(पञ्चहोरात्मकः)

यथा-(अजा, माया, गौरी, नदी, दण्डिनी, गतिः)

वाक्ये-लिङ्गानुगुणं विशेषणम् पाठनीयम्-यथा-(अयं सूर्यः, इयं सूर्या, इदं फलम्) इति ।

#### 2. कृत्-तद्धित प्रत्ययपरिचयः

(दशहोरात्मकः)

(क) कृत्प्रत्ययपरिचयः (तव्यत्-अनीयर्-ण्वुल्-क्तवतु-शत्-शानच्-ष्टृन्-तुमुन्-घञ्-क्त्वा-ल्यप्) ।

(प्रत्ययद्वयम्-एकहोरात्मकम्)

वाक्ये- कृदन्तैः पदैः वाक्यनिर्माणं कृत्वा भाषाभ्यासः ।

यथा-(गौरी भुक्त्वा गच्छति, अजा गच्छती चरति) ।

(ख) तद्धितप्रत्ययपरिचयः (अण्-फ-ढ-ख-छ-घ-तल्-मतुप्-ठक्-वतुप्) ।

(प्रति प्रत्ययम्-एकहोरात्मकम्)

वाक्ये- तद्धितान्तैः पदैः भाषाभ्यासः ।

संदर्भग्रन्थः-(लघुसिद्धान्तकौमुदी)

## तृतीयं प्रश्नपत्रम्

षाण्मासिकस्य संस्कृतसंभाषणप्रशिक्षणपाठ्यक्रमस्य तृतीये प्रश्नपत्रे क्रियाविभक्ति-समासपरिचयः पाठ्यविन्दुरूपेण निर्धारितो विद्यते । क्रिया विभक्तिरित्यस्यतात्पर्यम् कारकविभक्तिः । वाक्ये अर्थबोधाय विभक्ति समास परिज्ञानं महत्सहायकम् विद्यते ।

### तृतीयं प्रश्नपत्रम्

पूर्णाङ्कः(100)

होरात्रयम्

विषयः-

पाठनकालांशः(विंशतिहोरात्मकः)

#### 1. क्रियाविभक्तिः-

(दशहोरात्मिका)

(क) प्रथमाविभक्तिः सप्तमीविभक्तिपर्यन्तम्

(प्रति विभक्ति-एकहोरात्मिका)

(सप्तहोरात्मकम्)

(ख) उपपदविभक्तिः

(त्रिहोरात्मिका)

#### 2. समासपरिचयः

(दशहोरात्मकः)

(क) अव्ययीभाव, तत्पुरुषसमासपदैः वाक्यनिर्माणम्

(प्रति समासं-होराद्वयम्)

(पञ्चहोरात्मकम्)

(ख) बहुब्रीहि-द्वन्द्वसं,समासपदैः वाक्यनिर्माणम्

(प्रति समासं-होराद्वयम्)

(पञ्चहोरात्मकम्)

संदर्भग्रन्थः-(लघुसिद्धान्तकौमुदी)

# चतुर्थं प्रश्नपत्रम्

वाक्यनिर्माणाय चतुर्थे प्रश्नपत्रे विशेष्यविशेषणपरिचयः अव्यय-संख्यावाचक-शब्दप्रयोगपरिज्ञानं सूक्ति-श्लोक-कथा-नीतिपद्यानि च पाठ्यविन्दवः वर्तन्ते । वाक्ये विशेष्यविशेषणपरिज्ञानं महत्त्वपूर्णं विद्यते । विशेष्यानुगुणं विशेषणस्य लिङ्गवचनं पाठ्यविन्दुरीत्या प्रशिक्षकैः छात्राः पाठनीयाः । संस्कृतसंभाषणकौशलाय सूक्ति-श्लोक-कथा-नीतिपद्यानि प्रशिक्षकैः संकलनं कृत्वा अध्यापनीयानि ।

चतुर्थं प्रश्नपत्रम्

पूर्णाङ्काः(100)

होरात्रयम्

विषयः-

पाठनकालांशः(त्रिंशत्होरात्मकः)

1. विशेष्यविशेषणपरिचयः (यथा-इयं सीता, अयं अध्यापकः, रक्तं, वस्त्रम्)
2. अव्यय-संख्यावाचक-शब्दप्रयोगपरिचयः
3. सूक्ति-श्लोक-कथा-नीतिपद्यानि
4. वाक्यनिर्माणाभ्यासः

(पञ्चहोरात्मकः)  
(दशहोरात्मकः)  
(दशहोरात्मकः)  
(पञ्चहोरात्मकः)

सद्दर्भग्रन्थाः- (धातुरूपावली, शब्दरूपावली, संस्कृतवाक्यसंग्रह, चाणक्यनीतिः, पञ्चतन्त्रम्) ।

## 1. संस्कृत भाषा प्रशिक्षण

1.	डॉ. मनमोहन तिवारी	एसोसिएट प्रोफेसर रज्जू बैय्या विश्वविद्यालय प्रयागराज	8805095519	manmohan03071973@gmail.com
2.	डॉ. रत्नेश कुमार त्रिवेदी	विभागाध्यक्ष, व्याकरण विभाग श्री कामदेव सं.म.वि. बाँदा	7355026272	trivediratneshbhu@gmail.com
3.	डॉ. सूर्यकान्त त्रिपाठी	सहायक आचार्य, संस्कृत विभाग दीनदयाल उपाध्याय गोरखपुर विश्वविद्यालय, गोरखपुर	6393200449	suryakanttripathi4@gmail.com
4.	डॉ. विजेन्द्र कुमार आर्य	सहायक आचार्य, व्याकरण विभाग, सं.सं.वि.वि., वाराणसी	8700156167	vijendrakumararya@gmail.com
5.	डॉ. महेश द्विवेदी	सहायक आचार्य, एकरसानन्द आ.स.म.वि. मैनपुरी	942308402	maheshd942@gmail.com
6.	डॉ. प्रंगेश मिश्र	वेदान्त विभागाध्यक्ष श्री गोरखनाथ संस्कृत विद्यापीठ गोरखपुर	8858861353	prangeshkumarmishra@gmail.com
7.	डॉ. शैलेन्द्र कुमार दीक्षित	वेद विभागाध्यक्ष, वेद वेदांग सं.म.वि. वाराणसी	8004246395	sarvayansewakaghi@gmail.com
8.	डॉ. श्यामलेश कुमार तिवारी	सहायक आचार्य, लखनऊ विश्वविद्यालय, लखनऊ	9415303193	shyamlesh78@gmail.com
9.	डॉ. कुष्मा गुरु बिल्वेश	व्याकरण विभाग, सं.सं.वि.वि., वाराणसी	9944412535	ksgb.ssvv@gmail.com
10.	श्री नितिन आर्य	सहायक आचार्य, व्याकरण विभाग, सं.सं.वि.वि., वाराणसी	9599392955	nitingpa1995@gmail.com
11.	डॉ. रंजन लता	सहायक आचार्य, संस्कृत विभाग दीनदयाल दयाल गोरखपुर वि.वि. गोरखपुर	7906607153	ranjanjnu13@gmail.com
12.	डॉ. चन्द्रकान्त शुक्ल	सहायक आचार्य, राजकीय स्ना. म.वि. मणीनाथ, मऊ	8318867067	chandrakantsanskritam@gmail.com
13.	डॉ. रितेश कुमार पाण्डेय	व्याकरण विभागाध्यक्ष आदर्श सं.म.वि. वृन्दावन, मधुरा	936821090	riteshpandey34@gmail.com
14.	डॉ. मधुसूदन मिश्र	सहायक आचार्य, ज्योतिष विभाग, सं.सं.वि.वि., वाराणसी	9005484655	msmishraastrobhu@gmail.com
15.	प्रो. चन्द्रकान्ता राय	संस्कृत विभागाध्यक्ष आर्य महिला पी.जी. कॉलेज, वाराणसी	8299715803	chandrakanta.vns@gmail.com



**धन्यवादाः वितीर्यन्ते**